

Kriminalisering av graffiti – disiplinering versus moral som forklaring

av Leif Petter Olaussen

Jeg deler Cecilie Høigårds oppfatning at det er viktig å forsøke å forstå hvorfor bestemte handlinger er kriminalisert mens andre ikke er det, og jeg tror i likhet med henne at straffeforfølgningen av mange graffitimalere i Oslo som startet på 1990-tallet, er et eksempel som kan kaste lys over spørsmålet. I artikkelen «Kriminalitet – naturalisering av sosiale relasjoner» (Høigård 2003) gir hun sin forklaring.

Denne artikkelen er ansett som et så faglig sentralt arbeid ved vårt institutt at alle som vil ta bachelorgrad i kriminologi må lese artikkelen som pensum (i KRIM2000), og det samme må justuderter som tar valgemne kriminologi (JUR5100). Siden jeg nylig har undervist i begge emner, har jeg hatt god grunn til å tenke over innholdet i artikkelen, og jeg håper at mine tanker kan bidra til å fremme kritisk tenking både blant studenter og andre. I det følgende vil jeg grunngi hvorfor jeg anser Høigårds forklaring som lite troverdig og dessuten argumentere for en alternativ forklaring.

Artikkelen som kritiseres, ble trolig skrevet etter boka Gategallerier (Høigård 2002). Selv om den rimeligvis bygger på det mangeårige arbeidet som ligger til grunn for boka, fremstår artikkelen som et arbeid som kan vur-

deres på selvstendig grunnlag. Høigård har ingen henvisninger i artikkelen som viser til utfyllende argumentasjon og begrunnelser i sin bok, og vedtaket om at artikkelen skal være pensumstoff, må antas å være fattet ut fra at argumentasjonen i artikkelen ikke er avhengig av vesentlige tilleggsargumenter som bare finnes i nevnte bok. Min vurdering av artikkelen i forhold til teksten i boka Gategallerier – når det gjelder de forhold jeg tar opp her – er at teksten i boka ikke har noe vesentlig å tilføre i forhold til artikkelen. Dessuten går Høigård etter min oppfatning et skritt lenger i artikkelen (enn i boka) i retning av å allmenngjøre sin forklaring på kriminalitet.

Høigårds argumentasjon

Et viktig siktemål for Høigård (2003) er å argumentere for at kriminalitet

ikke er en iboende naturgitt¹ egenskap ved bestemte handlinger, men at kriminalitetsdefinisjoner er et spørsmål om definisjonsmakt, om makt til å bestemme hvilken mening handlinger skal gis. Hennes poeng med artikkelen er «å blottlegge at det er maktforhold som er størknet når et utsnitt av handlinger gis betydningen kriminalitet med selvfølghetens tyngde» (s. 197²). Det er viktig for henne å «påpeke hvordan det maktkritiske potensialet i analyser av bruken av kriminalitetsbegrepet er uutnyttet»(s. 199), skriver hun.

Kampen mot graffiti på 1990-tallet (i Oslo) er i følge henne særlig velegnet til en glassklar blottlegging av at makt på den ene siden og avmakt på den andre er det normale, generelle grunnlag for kriminalisering:

«Det fine med graffitien – fra et kynisk forskerstandpunkt – er at tolkingsskjemaene forandres så raskt at (...) maktforholdene og fortolkningenes avgjørende betydning for handlingenes hjemstavnsrett blir glassklar.³ Unntaket – at intensiteten i kontrollen skifter så dramatisk raskt – gjør det normale tydelig: Kriminalitet er naturaliserte, størknede maktforhold» (s. 197).

Bortsett fra rask endring, er det altså intet spesielt ved kriminaliserin-

gen av graffiti. Høigård mener at hun trygt kan generalisere forklaringen fra denne ene typen av kriminalitet til alle former for kriminalitet.

I graffitimalingen og kriminaliseringen av den ser hun en:

«mørk understrøm av motsetningsforhold, makt og avmakt i moderne storbyer. Det er ikke de individuelle krigernes særheter som definerer krigen – krigerne kommer og går, krigen består – krigerne er representanter for ulike grupper og ulike interesser, og handler som personifiserte uttrykk for dypere rifter, splittelser og kløfter i samfunnet. Disharmonien springer ut av den ulike fordelingen av tilgang på knappe goder – Oslos politiske, kulturelle og økonomiske elite satt opp mot unge fattige malersvenner – og bestemmer hvordan partene erfarer og vurderer bruken av byen, hverdagen og livsløpet» (s. 194-195).

Videre ser Høigård kampen om graffitien som en kulturstrid:

«om retten til å bruke og prege byrommet. Graffitiens offentlige synlighet utfordrer den best beskyttede rettigheten i samfunnet; eiendomsretten. Det offentlige rom viser seg å være svært lite offentlig: og lar seg bryte ned til et lite mindretall av eiendomsbesittere og

¹ At kriminalitet er noe 'naturgitt', er en så lite utbredt oppfatning i faglige fora at jeg tror Høigård her lager seg en lite innsiktsfull stråmann som kontrast til egen innsikt. Derimot mener nok mange at menneskers evne til verdifuldering (av handlinger) er naturgitt, men det er noe annet.

² Alle henvisninger der bare sidetall et oppgitt gjelder Høigård (2003).

³ Ordet 'glassklar' kan medføre at svært få – særlig studenter som har artikkelen som pensum – vil ha mot til å si at dette ikke virker særlig klart. Ordet virker etter min oppfatning mer duperende enn overbevisende.

KRIMINALITETSFORSTÅELSE

deres ukrenkelige rettigheter» (s. 193).

Uten å vise noen åpenhet for at allmenne interesser kanskje hadde betydning ved kriminaliseringen av graffiti, hevder Høigård at kampens utgangspunkt var ulike særinteresser som hun konkretiserer slik:

«Ledelsen i transportselskapet [Oslo sporveier, LPO] ønsket rene overflater. Enkelte polititjenestemenn fant en karrierenisje. Vektorselskapene fikk et marked i kraftig vekst. Noen politikere fant et område velegnet for å demonstrere handlekraft. Media diltet nokså passivt etter, med sitt behov for drama og med sin korttidshukommelse. Særinteressene var knyttet sammen i et fellesskap av oppriktig indignasjon over en virksomhet som de ulike aktørene i den politiske eliten mente var både stygg og ulovlig» (s. 193).

«Til sammen representerte politikere, journalister, politi og ledelsen i transportselskapene en kraftansamling, særlig sammenlignet med barn og ungdom med tusjpenner på lomma og spraybokser i hendene. Det ulike maktforholdet ga muligheter til å svare på graffitien med straff og utstøtning» (s. 195).

Høigård mener imidlertid ikke at overmakt uten videre er et legitimt grunnlag for at handlinger som noen mektige misliker, fører til at andre skal kunne straffes for slike handlinger. Kriminaliseringen, straffefølgelsen, må legitimeres, og legitimitet er betinget av at

de mektiges særinteresser må fremstå som fellesinteresser. Det skjer ved en «omdanning» av særinteressene, en kulturstrid, en kamp om graffitiens mening og estetikk der:

«En gruppe med makt forsøkte å påtvinge en gruppe uten makt sin opplevelse av tingenes orden og hva som er den rettmessige utforming av byrommet og den gyldige estetikk» (s. 193).

«Kampen om graffitiens mening er derfor ikke en kamp mellom det gode og det onde, kloke og dumme, eller en diskusjon mellom likeverdige parter, men et uttrykk for reelle dype motsetninger mellom klasser, generasjoner, hierarkier mellom menn som medieres gjennom smak, stil og ulikt forhold til eiendomsretten i storbyens offentlige rom» (s. 195).

Det handler om at den maktbruken som kriminalisering vil innebære, må bli forstått, være akseptert i befolkningen, for at maktbruken skal fremtre som legitim. Uten å oppgi hvilket empirisk grunnlag hun har for å uttale seg om folks oppfatninger av graffiti, hevder Høigård at folk (i alle fall i Oslo) måtte læres opp til å tolke graffitien som stygg og farlig, som et problem, som forutsetning for kriminaliseringen:

«[D]et var ikke en allmenn bekymring over graffiti som ledet til de vestlige antigraffitikampanjene. Det var en kampanje som skulle erstatte den blasererte likegyldighet og oppdra befolkningen til å forstå at graffiti var et problem. Da måtte det skapes en mosaikk

av bilder og symboler som vekker motstand og engasjement. Det innarbeides et sett av nye symboler som knyttes til graffiti, det skapes nye klassifikasjoner og nye mentale strukturer. Graffiti skal snakkes om på en ny måte» (s. 192).

Maktkampen blir derfor en kamp om ord, selv om det ikke dreier seg om å oppfinne helt nye begreper. Det dreier seg om at folk skal opplæres, tvinges til å «se nytt»:

«Blikket skal disiplineres og synsfeltet innsnevres og avgrenses. Det skal skapes klare grenser for hvilken mening graffitihandlinger skal få lov til å ha. Det som før [antigrafittikampanjene LPO] var indifferent, mangetydig eller tvetydig, skal gjøres entydig hellig. Konformiteten i graffitiens mening skal gjennomtvinges, graffitiens språkspill skal avspeile samfunnets selvforståelse og kulturelle grensedragning» (s. 192).

Videre var antigrafittikampanjene utdrivelseskampanjer:

«Skal det urene drives ut, må allmennheten se at det er urent, bare urent. Denne samfunnsmessige utdrivelsen av det urene krever samtidig en utdrivelse av det gode i handlingens symbolske univers: I perspektivet på graffiti skal alle forbindelseslinjer til skaperkraft, skjønnhet, dyktighet, livsutfoldelse, glede og nytelse drives ut eller kveles. Blant annet oppheves skillet mellom god og dårlig graffiti, likedan oppheves skillet mellom lovlig graffiti og ulovlig graffiti, det innføres null toleranse for

graffiti» (s.192).

Dessuten var enda en utdrivelse (samtidig?) på gang:

«Krenkelsene av den private eieomsretten til byrommets offentlige flater, krenkelsen av den autoritative kulturelle ordenen og de rådende smakhierarkier skal utdrives» (s. 192).

Jeg forstår Høigård slik at de hun identifiserer som mektige (politikere, journalister, politi og ledelsen i transportselskapene), vant denne kulturstriden. De lyktes i å disiplinere alle andres blikk (men ikke hennes og graffiti-malernes), i den forstand at i) anmeldelser av graffiti-maling eksploderte; ii) politiet etterforsket graffiti som kriminalitet; og iii) en del malere ble straffeforfulgt – uten at dette førte til omfattende protester fra særlig mange. Høigårds forklaring på manglende protester er som følger:

Når alles blikk er disiplinert slik at alle ser med de mektiges blikk på graffitien, er kriminaliteten blitt naturalisert, mener hun. Det vil si at kriminaliteten er omformet til å bli en naturgitt⁴ egenskap ved handlingen, og da oppfattes det som legitimt å straffe. Disiplineringen av alles blikk fører til at det ulike maktforholdet blir «skjult og tildekket av det symbolske univers som tilskrives handlingen. Kriminalitet omformes fra å være et institusjonalsert svar basert på ulikhet i makt til å være en naturlig egenskap ved handlingen. (...) Et [makt]forhold mellom mennesker (...) isoleres, tildekkes og fetisjeres til en egenskap ved hand-

⁴ Jfr. note 1 foran.

lingen. *Sosiale maktforhold naturaliseres og størkner*» (s. 196). Derfor er det «ikke handlingers plagsomhet eller farlighet som sorterer mennesker til langvarig kontakt med straffeapparatet, men fattigdom og utstøting» (s. 189).

Forklaringens troverdighet – fire innvendinger

Implisitt i Høigårds artikkel ligger selv sagt en normativ fordring om at forklaringen hun har gitt, bør bli godtatt som holdbar. Men dette er en kurant fordring bare dersom forklaringen fyller rimelige krav til dokumentasjon eller underbygging, samtidig som forklaringen framstår som den mest troverdige når også andre mulige forklaringer er vurdert. Høigård gjør ingen forsøk på å drøfte og vurdere andre forklaringer.

Et nøkkelbegrep i Høigårds forklaring er ‘disiplinering av blikket’. Hun forteller imidlertid ikke hva den påståtte ‘disiplinering av blikket’ består i, selv om det virker som om hun bygger på en eller annen teori om kognisjon/læring⁵. Men hun verken oppgir eller forklarer teorien hun eventuelt bygger på. Hennes begrep ‘disiplinering av blikket’ er dermed like uavklart som trylleformularet ‘Sim-sa-la-bim!’. Det kan som kjent få et velvillig innstilt publikum til å «se» at et hvitt tøyestykke brått forandres til en levende hvit due som flakser omkring. For å overbevise om at hun ikke bare frir til en ytterst velvillig leserkrets som uten videre tror det hun ønsker at de skal tro, må

Høigård som minimum angi hvilken teori hun støtter sin disiplineringstese på. Det vil klargjøre begrepets innhold, og det er helt nødvendig for å underbygge disiplineringstesens faglige troverdighet. Dessuten bør hun også vise til empirisk forskning som indikerer at den teorien hun bygger tesen på, har et forskningsmessig fundament som støtter at ‘disiplinering av blikket’ synes å være mulig. Siden begge deler mangler i Høigårds artikkel, får man inntrykk av at hun – som enkelte andre samfunnsvitere – tenker seg at vårt sinn består av ‘blanke ark’ der «mektige» personer eller grupper (ved massemediers hjelp) kan «disiplinere» oss ved å «skrive inn» mer eller mindre det de vil på våre ‘blanke ark’. Selv om en slik forestilling om ‘blanke ark’ nok har (hatt) en viss utbredelse i enkelte samfunnsfaglige kretser, kan den neppe hevdes å stå særlig støtt, jfr. Pinker (2002).

Høigårds påstand om ‘disiplinering av blikket’ er knyttet til en kulturkamp om «hva som er den rettmessige utforming av byrommet og den gyldige estetikk» (s. 193), der malte ytringer som fremstår som bildekunst, står sentralt. Når det gjelder denne kunstarten, må vel situasjonen generelt kunne sies å være preget av stor grad av mangel på standarder for hva som er gyldig estetikk – (god) kunst og hva som ikke er det – og som har alminnelig oppslutning, så vel blant folk flest som blant de som i en eller annen forstand er utøvere eller spesialister på feltet. Hvordan kan

⁵ ‘Læring’ er endring av atferd: F.eks. at synet på graffiti endres eller at A kan sykle, lese osv., men kunne det ikke før.

det da ha seg at den gruppen av mektige som Høigård har identifisert, i løpet av noen få år kunne lykkes i å skape så sterk enighet om slike standarder at 'disiplinering av blikket' ble mulig, uten at det ble veritabel uro blant folk flest og/eller blant kunsteksperter? Også i så måte skylder Høigård oss en mer utfyllende forklaring.

Høigårds artikkel er fullstendig blottet for refleksjoner om menneskers evne til å observere, tenke, analysere, vurdere, snakke sammen og trekke egne slutninger om samfunnsmessige forhold. Likeledes er artikkelen fri for referanser til historiske erfaringer med makthaverne som åpenbart la til grunn at befolkningens oppfatninger kunne disiplineres ved å lære folk å «se nytt». Erfaringer fra f. eks. Sovjet, Kina og Albania der makthaverne var langt sterkere enn de makthaverne som Høigård identifiserte, viser vel at befolkninger ikke lett lar seg «disiplinere», lære opp til å «se nytt», selv om makthaverne både hadde lang tid og sterke maktmidler til disposisjon? Slike erfaringer bør mane til atskillig skepsis mot å tro at menneskers oppfatninger lar seg «disiplinere» (men de kan selvsagt undertrykkes) - særlig i løpet av noen få år og under samfunnsforhold som i Norge der det er rimelig ufarlig å gi uttrykk for sine meninger.

Påstanden at alles blick ble disiplinert (som følge av kampanjer der alle skulle læres til å innse at graffiti er uestetisk, heslig og noe urent) skal presumptivt forklare en endring fra en

tilstand der blasert likegyldighet og ingen allmenn bekymring over graffiti rådet, til en tilstand der befolkningen 'ser' graffiti som et problem som det er legitimt å straffeforfølge. Et viktig problem på dette punktet er at Høigård ikke legger fram noen dokumentasjon som viser at folks oppfatninger av graffiti faktisk endret seg i løpet av 1990-tallet. Uten endring finnes det ikke noe som trenger forklaring, og uten endring må straffeforfølgning ha vært like legitimt gjennom hele 1990-tallet som Høigård mener at det etter hvert ble. – Jeg kjenner ikke til noen norsk undersøkelse av folks oppfatninger av graffiti, men i en svensk undersøkelse (Axberger 1996, s. 123) ble ulike utvalg i 1994 bl.a. bedt om å ta stilling til om de mente at tagging bør være straffbart. 81 prosent både av den svenske befolkningen og et utvalg legdommere mente at det burde være straffbart, og 95 prosent av svenske dommere mente det samme. Tilsvarende holdninger gjorde seg temmelig sikkert gjeldende også i Norge tidlig på 1990-tallet, før antigraffitikampanjene, og selv om den svenske undersøkelsen kanskje gjaldt tagging og ikke graffiti, vil jeg tro at den i hovedsak også er dekkende for graffiti: Både tagging og graffiti dreier seg om handlinger der malerne viser vilje til å male uten å vise omtanke og respekt for andres oppfatninger, rettigheter og legitime interesser. Malerne viser sterk vilje til å ta seg til rette, og de forsøker å tvinge andre til å akseptere at de maler det de selv har lyst til –

og på de steder de selv ønsker, selv når de vet at dette er sterkt uønsket – som om andres oppfatninger av det de gjør er fullstendig uten verdi. Det er denne etikken blant malerne – og ikke deres estetikk – både dommere og folk flest reagerer på når de sier at malingen bør være straffbar. Samtidig er dette aspekter ved graffiti-malingen som Høigård forbigår i rungende taushet.

Vanligvis styrkes en faglig forklaringens troverdighet dersom det finnes overbevisende grunner til å foretrekke den foran andre mulige kandidater. Høigårds forklaring står imidlertid svakt også fordi hun ikke viser åpenhet for at kriminaliseringen av graffiti kan forklares på andre måter enn hennes foretrukne. Det bringer meg over til min siste hovedinnvending.

En alternativ forklaring

Selv om man aksepterer to sentrale premisser for Høigårds forklaring, er det fullt mulig å forklare at graffiti-malingen ble ansett som straffbare handlinger og ble straffeforfulgt – av ganske andre grunner enn de hun vil at leseren skal akseptere, uten åpen drøfting av motforestillinger. De to premissene er at i) eiendomsretten til sterkt synlige (vegg)flater bør være et element også i en alternativ forklaring; og ii) de som ville graffitien til livs, bekjempet alle forbindelseslinjer til skaperkraft, skjønnhet, dyktighet, livsutfoldelse, glede og nytelse. Følgende er en alternativ forklaring som er nærliggende fordi den er i tråd med vanlig moralsk

og strafferettslig tenkning. Den forutsetter heller ikke (en udokumenterbar forutsetning) om at folks oppfatninger av graffiti-maling endret seg i løpet av 1990-tallet.

1.) Eiendomsbesittere (Oslo sporveier og andre eiere av synlige flater) anså graffiti-malingen på sin eiendom som handlinger som påførte dem (betydelige) skader. Disse besto av tap av reklameinntekter, frykt for tap av billettinntekter ved at færre ville reise med sporvogner eller buss som det var malt graffiti på, samt utgifter til fjerning av graffiti.

2.) Hvis økt offentlig subsidiering skulle dekke slike inntektstap og økte utgifter, ville det enten gå ut over andre ting som finansieres av det offentlige, eller kommunale skatteinntekter eller andre inntekter måtte økes. Det ville i så fall bety at kostnader pga. graffiti-malingens skadefølger blir veltet over på andre. For å unngå dette, var det av allmenn eller samfunnsmessig interesse å få slutt på graffiti-malingen, og man håpet/trodde at straffeforfølgelse kunne bidra til dette.

3.) Det er ingen tvil om at graffiti-malerne var klar over at de malte på andres eiendom, og at de gjorde det uten tillatelse, vel vitende om at malingen var sterkt uønsket av de som eide flatene som det ble malt på, og at eierne oppfattet graffiti-malingen som skadeverk. Siden det neppe kan herske tvil om at graffiti-malerne visste dette, betyr det at graffiti-malerne i moralsk så vel som strafferettslig forstand handlet for-

KRIMINALITETSFORSTÅELSE

settlig mht. skadepåføringen.

4.) Påføring av skade er imidlertid ikke alltid ensbetydende med at handlingen er kriminalisert, selv om skaden kan være betydelig. I flere sammenhenger er (betydelig) skade (eller fare for det) ikke kriminalisert fordi skaden anses som nødvendig eller uunngåelig for å oppnå et gode: legen skjærer, borer, sager og syr i kroppene våre for at vi skal bli friske. Vi aksepterer bilkjøring i stor fart fordi mennesker og ting da kommer fortere frem (vi sparer tid og penger). En bedrift kan få forurense eller ødelegge natur dersom det gir (mange) arbeidsplasser eller skaper nødvendige produkter (energi, metaller, veier osv.). Av tilsvarende grunner aksepterer vi reklame på trikk og buss fordi det blant annet gir litt lavere billettpriser.

Siden dette (1-4 over) er helt i tråd med vanlige grunner til at forsettlig skadeverk er kriminalitet, var det ikke behov for noen «disiplinering» av folks blick på eller oppfatning av graffitien. Det fantes ingen behov for noen «opplæringskampanje» der folk skulle læres eller tvinges til å «se» på graffitien med nye, «disiplinerte» øyne. Kriminaliseringen: politianmeldelse, etterforskning og ilegging av straff og erstatning, framsto neppe som noen overraskelse for særlig mange, inklusive graffitimalerne selv. Kriminaliseringen av graffiti som Høigård har dokumentert grundig og fargerikt, var helt i tråd med vanlig moralsk og strafferettslig tenkning når (betydelig) skade

blir utført med forsett, eller «med vilje», som er små barns uttrykk for det samme. Den sterke varslingen blant annet via mediene om at malingen ville bli straffeforfulgt var ingen disiplineringsskampanje, men en tydeliggjøring av at malingen ville bli straffeforfulgt. Dermed kunne alle som var uenige med de som varslet straffeforfølgning gi sitt syn til kjenne, og de som var enige ville være forvisset om at unge malere var blitt behørig advart i forkant, slik at mulig tvil om graffitimalingens lovlig-
het var ryddet av veien. Ved dette bidro medievarslingen også til å styrke straffeforfølgningens legitimitet i befolkningen.

Høigård har ganske sikkert rett i at alle forbindelseslinjer til skaperkraft, skjønnhet, dyktighet, livsutfoldelse, glede og nytelse ble bekjempet av de som ville graffitien til livs, og at de heller ikke var særlig interessert i å skille mellom god og dårlig graffiti. Det er imidlertid fullstendig ubegrunnet å tolke dette – slik hun gjør – som en kulturstrid om hva som er «gyldig estetikk» i forbindelse med bildende kunst, og som «utdrivelse av noe urent». Tolkningen er ubegrunnet fordi det ut fra helt vanlig, «standard» moral- og strafferettstenking er urimelig å legge positiv vekt på fordeler, gleder eller tilfredsstillelse som skadevolde-
ren selv kan oppleve ved sine handlinger. Sykkeltvovens, innbruddstyvens, underslagerens eller finansakrobatens gleder, nytelser eller skaperkraft i forbindelse med gjennomføringen av den

KRIMINALITETSFORSTÅELSE

straffbare handlingen teller ikke som noe positivt i det moralske (eller det strafferettslige) regnskapet. Det er formodentlig ekstra lett å innse at det heller ikke bør telle, jfr. grov fysisk mishandling, incest eller voldtekt, og det samme prinsippet har gyldighet også for andre typer av skader. Hvis skaden skal kunne aksepteres, må andre enn skadevolderen selv oppnå fordeler som på et eller annet vis kan «oppveie» skaden. Denne enkle moralske innsikten hopper Høigård fullstendig over, og hun presenterer ingen dokumentasjon som viser at graffiti-malingen ga resultater som ble oppfattet som verdifulle, ønskelige eller fordelaktige for særlig mange andre enn malerne selv.

Høigård har rett i at graffiti-malerne er avmektige, men deres avmakt skyldes at særdeles få i) synes å sette pris på deres produkter; ii) støtter dem i at de selv kan avgjøre hvor de kan male; og iii) mener at graffiti-malerne har rett til å tvinge andre til å verdsette og akseptere deres produkter. – Selv om man skulle mene at også betalt reklame på buss, trikk og store veggflater er skadeverk (eller er sterkt uønsket av ulike grunner), har denne formen for skadeverk en uomtvistelig fordel for mange: Den bidrar litt til å redusere reisekostnader, og til å øke omsetning og produksjon av diverse varer og tjenester (som det reklameres for). Det er de økonomisk gunstige virkninger reklamen har for mange – reisende så vel som arbeidstakere, konsumenter og

kapitalister – og ikke reklamens estetiske verdi, som gjør at den blir akseptert i det offentlige rom.

Det finnes ingen grunn til tro at moralske oppfatninger er medfødte, naturlige eller noe man blir «hvisket i øret» av en guddom. Dermed sitter man igjen med den mulighet at slike oppfatninger er sosiale i bred forstand: De skapes, vedlikeholdes og endres på grunnlag av erfaringer og innsikter vi høster i samtaler, diskusjoner og samliv med hverandre, og vi materialiserer slike oppfatninger fortløpende i institusjonaliserte ordninger og praksiser (barnehager, sykehus, skoler, sosialkontor, fengsler, trygdeordninger osv.) som helkontinuerlig bl. a. minner oss om moralske forpliktelser i forhold til hverandre. Dersom en materialistisk inspirert sosiologi har som siktemål å forstå menneskelig samliv, inklusive dets konfliktfylte sider, kan det sosiale livs moralske aspekter ikke utelukkes fra synsfeltet. Den makt som kanskje fremtrer som «størknet»⁶, og som medfører at graffiti-maling er kriminalitet, er en makt som moralsk intuisjon og tenking har over oss når vi vurderer atferd, både egen og andres, i lys av at vi skal ta hensyn til andres ve og vel og skal unngå å påføre hverandre skade. Dertil har vi institusjonalisert støtteordninger for denne oppfatningen slik at vi eventuelt kan tvinges til å stå til rette for våre gale handlinger. Støtteordningene er derved en makt som minner oss om vårt felles moralske ansvar for

⁶ Adjektivet er etter min oppfatning lite heldig fordi det har konnotasjoner i retning av natur: f. eks. blod som størkner.

KRIMINALITETSFORSTÅELSE

hverandre, og det er en makt som snakker til den som har forbrutt seg som et moralsk vesen som er fortrolig med de nevnte forpliktelsene, og som har alle forutsetninger for å kunne innse det gale i sin handling, til å kunne beklage den, og til å la være å gjenta handlingen (Duff 2000 og 2001). Derved er det også en makt som inkluderer den som har forbrutt seg i det samme moralske fellesskap som de som berøres negativt av handlingen.

Konklusjon

Etter min vurdering har Høigårds forklaring av graffiti kriminaliteten meget lav troverdighet. Hovedbegrepet i forklaringen er fullstendig uavklart både teoretisk og forskningsmessig, og det finnes heller ingen dokumentert endring i folks oppfatninger av graffiti som trenger å bli forklart.

Hvis kriminaliseringen av graffiti-malingen på 1990-tallet er et «glassklart» eksempel på noe som helst, må det være at denne kriminaliseringen ikke representerte noe nytt. Den var helt i samsvar med «standard» moralsk og strafferettslig tenking. Dersom graffiti-maling hadde blitt kriminalisert stikk i strid med slik tenking – men slik motstrid foreligger ikke – ville det vært på sin plass å søke alternative forkla-

ringer. Slike forklaringer bør etter mitt syn neppe ha som premiss at noen få «mektige» er i stand til å «disiplinere blikket» til det store flertall av befolkningen, med mindre man kan underbygge disiplineringsantakelsen både teoretisk og med empirisk forskning som sannsynliggjør at slik disiplinering er en kjent mulighet.

Det forhold at strafferettstenkingen er sterkt preget av hva som kan begrunnes som moralsk gyldig eller holdbart, kan ikke være noen god grunn til å distansere seg fra slike begrunnelser og søke andre forklaringer på fenomener som er enkelt å forklare på et allmennmenneskelig, moralsk – og derfor samtidig – et sosialt grunnlag. Frykt for å medgi at strafferettstenkingen på mange områder har høy grad av allmennmenneskelig og sosiologisk gyldighet, og derfor er viktig som forklaringsmoment i mange sammenhenger, synes rotfestet i deler av norsk kriminologi. Det kan delvis være en følge av at deler av norsk kriminologi altfor ensidig søker å avgrense faget til opposisjon mot ulike former for strafferettsforfølgelse. Men slik kritikk kan bare være faglig verdifull og berettiget om argumentasjonen den hviler, på er troverdig.

Litteratur

Axberger, H.-G. (1996): Det almänna rättsmedvetandet. *BRÅ-rapport 1996:1*. Stockholm: Bråttsforebyg-

gande rådet.

Duff, A. (2000): «*Whose Law is it Anyway? Inclusion, Exclusion and the*

KRIMINALITETSFORSTÅELSE

- Criminal Law*». *Scottish Affairs*, no. 30, winter, s. 2-15.
- Duff, A. (2001): *Punishment, Communication and Community*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Høigård, C (2002): *Gategallerier*. Oslo: Pax forlag.
- Høigård, C (2003): «Kriminalitet – naturalisering av sosiale relasjoner». S. 188-189 i: Andenæs K. og K. Papendorf (red): *Fortsatt uferdig. Festskrift til Thomas Mathiesen*. Oslo: Pax forlag.
- Pinker, S. (2002): *The Blank Slate. The Modern Denial of Human Nature*.